

Світлана РОМАНІВ кандидат економічних наук, доцент кафедри обліку, ревізії і аудиту,
Тернопільський національний економічний університет
Наталія ІВАНУСА аспірант кафедри обліку, ревізії і аудиту, Тернопільський національний
економічний університет

МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АНАЛІЗУ ВИКОРИСТАННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Розглянуто й обґрунтовано сутність та особливості економічного аналізу й ефективності використання основних засобів. Сформовані етапи проведення аналізу на підприємстві. Ключові слова Основні засоби, аналіз, показники, оцінка.

Здійснення ефективних заходів щодо стабілізації економіки України і перехід до ринкових відносин потребують принципово нових підходів до управління основними засобами. Якісний стан останніх, ступінь їх розвитку, відповідність новим умовам господарювання і досягнення науково-технічного прогресу визначають рівень продуктивних сил суспільства, здатність його виробничого апарату вирішувати намічені завдання управління.

Це зумовлює необхідність удосконалення організації та методики аналізу основних засобів та приведення їх у відповідність до вимог ринкової інфраструктури. З його допомогою розробляються стратегія і тактика розвитку підприємства, обґрунтовуються плани й управлінські рішення, здійснюється контроль за їхнім виконанням, виявляються резерви підвищення ефективності виробництва, оцінюються результати діяльності підприємства, його підрозділів і працівників. Кваліфікований економіст, фінансист, бухгалтер, аудитор повинен добре знати не тільки загальні закономірності та тенденції розвитку економіки в умовах міжнародних і національних стандартів, але і тонко розуміти прояви загальних, специфічних і часткових економічних законів у практиці свого підприємства, вчасно помічати тенденції та можливості підвищення ефективності виробництва. Він має володіти сучасними методами економічних досліджень, методикою системного, комплексного економічного аналізу, майстерністю точного, своєчасного, всебічного аналізу результатів господарської діяльності, застосувати положення (стандарт) бухгалтерського обліку (П(С)БО), а також Міжнародні стандарти аудиту (МСА) в аудиторській практиці України.

Розвитку теорії та практики аналізу сприяють праці В. В. Сопка, Ф. Ф. Бутинця, Н. В. Чебанової, Г. В. Савицької, М. Р. Чумаченка, Н. Ткаченка, П. Я. Поповича, Б. Ф. Усача, С. І. Шкарабана, М. І. Сапачова та інших.

Однак ряд проблем організації та методики аналізу основних засобів в умовах переходу до ринкових відносин потребують подальших досліджень та наукових розробок.

Джерелами інформації для аналізу основних засобів є форми фінансової та статистичної звітності, а також дані аналітичного обліку. За результатами року складається фінансова та статистична звітність. Інформацію про необоротні активи містять баланс (форма № 1), примітки до фінансової звітності (форма № 5), форми № 11-ОЗ, 1- амортизація. Перераховані джерела інформації використовуються для проведення ретроспективного аналізу. Оперативний аналіз проводиться за даними первинного бухгалтерського обліку. Прогнозний аналіз ефективності використання основних засобів застосовується при оцінці відповідних альтернативних управлінських рішень.

Методика аналізу використання основних засобів повинна врахувати ряд принципових положень:

- функціональна корисність основних засобів зберігається протягом декількох років, тому витрати з їх придбанням і експлуатацією розподілені в часі;
- момент фізичної заміни основних засобів не співпадає з моментом їх вартісного заміщення, у результаті чого можуть виникнути втрати і збитки, що зменшують фінансові результати діяльності підприємства;
- ефективність використання основних засобів оцінюється по-різному залежно від їх виду, належності, характеру участі у виробничому процесі, а також призначення.

Оскільки основні засоби обслуговують не тільки виробничу сферу діяльності підприємства, а й соціально-побутову, культурну тощо, ефективність їх використання визначається не лише економічними, а й соціальними, екологічними та іншими факторами [2, с. 462].

У процесі аналізу, перш за все, необхідно дослідити наявність та динаміку основних засобів у складі майна підприємства. Фонди підприємства поділяються на промислово-виробничі та непромислові (соціальна сфера). Виробничу потужність підприємства визначають промислово-виробничі фонди.

На подальших етапах аналітичного дослідження основні засоби оцінюють з точки зору їх практичного застосування та мобільності, тобто структурують їх на активну та пасивну частину. Під час проведення аналізу складу та динаміки основних засобів важливо правильно дослідити показники, що характеризують технічну доцільність використання основних засобів, тобто показники механооснащеності та фондооснащеності виробництва та праці [4, с. 242].

У ході аналізу вивчають оптимальність рівня механооснащеності промислового виробництва. Це важливо, оскільки переоснащеність організації технікою послаблює увагу до її раціонального використання, що призводить до підвищення собівартості та падіння фондоддачі, зниження експлуатаційної продуктивності устаткування, а брак високоефективного устаткування в інших підприємствах - до невиконання основних техніко-економічних показників [1, с. 438].

Детальнішого розгляду в процесі аналізу потребує оцінка наявності та руху основних засобів, як перспективного дослідження майбутньої виробничої потужності підприємств.

Коефіцієнт оновлення основних засобів обчислюють як відношення вартості основних засобів, що надійшли, до балансової вартості основних засобів на кінець звітного періоду.

Коефіцієнт вибуття основних засобів розраховується як відношення вартості основних засобів, що вибули протягом аналізованого періоду, до їх вартості на початок періоду.

Важливою характеристикою технічного рівня основних виробничих засобів є віковий склад машин та устаткування. Така техніко-економічна інформація необхідна для розробки планів модернізації машин і впровадження нової техніки та контролю за їх виконанням. За даними інвентарних карток (книг), машини і устаткування кожного виду групують за віком, виходячи з фактичних термінів дії з інтервалом у 5 років: до 5 років, від 5 до 10 років, від 10 до 15 років і т. д.

Далі аналіз поглиблюють за допомогою обчислення аналогічних показників для тих видів машин і устаткування, які потім зіставляють між собою та з середнім рівнем. Отже, вивчення вікового складу активної частини основних засобів дає змогу виявити кількість машин і устаткування, придатних для експлуатації, таких, що потребують капітального ремонту, і таких, що мають бути списані та замінені [5, с. 72].

Визначаючи економічну ефективність використання основних засобів, використовують систему натуральних і вартісних показників, а також співвідносні оцінки темпів зростання випуску продукції і темпів зростання обсягу; фондоозброєності праці та її продуктивності. Для узагальнюючої характеристики ефективності використання основних засобів служать показники фондоддачі, фондомісткості, рентабельності. У процесі дослідження вивчається динаміка перерахованих показників, проводиться порівняльний аналіз за різними напрямками, визначаються фактори зміни їх величини [2, С. 471].

Аналіз фондоддачі проводиться за двома напрямками: вивчення впливу факторів на зміну фондоддачі, вивчення впливу фондоддачі на обсяг виробництва.

На зміну рівня фондоддачі впливає низка факторів. Факторами першого рівня, що впливають на фондоддачу основних засобів, є: зміни частки активної частини засобів у загальній їхній сумі; зміна фондоддачі активної частини основних засобів. Для розрахунку впливу факторів другого порядку на рівень фондоддачі необхідно знати, як змінився обсяг виробництва продукції у зв'язку з заміною устаткування або його модернізації. З цією метою порівнюють випуск продукції на новому та старому устаткуванні за період часу після його заміни й отриманий результат ділять на фактичну середьорічну вартість технологічного устаткування.

Підвищенню фондovіддачі сприяють: збільшення питомої ваги активної частини основних засобів; збільшення часу роботи устаткування; механізація і автоматизація виробництва, використання прогресивної технології, модернізація діючого устаткування та інші. Зниження фондovіддачі призводить до збільшення суми амортизаційних відрахувань і відповідно сприяє зменшенню частки прибутку в ціні товару, що призводить до збитків.

Фондовіддача включає поняття ефективності відтворення й інтенсифікації використання необоротних активів. При обчисленні та порівняльному аналізі цього показника за групою промислових підприємств слід дотримуватися правильного методичного підходу. Однакові за профілем і потужністю підприємства можуть мати різний рівень фондovіддачі.

Для виявлення невикористаних резервів в експлуатації машин і устаткування слід визначати фондovіддачу не лише із загального розміру основних виробничих засобів, але й з їх активної частини.

Зростання цін на обладнання дуже часто випереджує зростання їх експлуатаційної продуктивності, що спричиняє підвищення вартості одиниці потужності та падіння фондovіддачі. Оптова ціна на певне обладнання може бути підвищена, але меншою мірою, ніж її продуктивність. Нова техніка забезпечує збільшення фондovіддачі лише тоді, коли продуктивність зростає швидше, ніж її вартість, за кращих (рівних) умов. Це положення слід враховувати при розробці нової техніки, яка забезпечить максимальну ефективність, у тому числі підвищення фондovіддачі.

Вихідним моментом для аналізу резервів зростання фондovіддачі є класифікація факторів, які впливають на її рівень. В економічній літературі пропонуються різні кількості та набори факторів для обчислення впливу на фондovіддачу.

Отже, основними завданнями аналізу необоротних матеріальних активів є: оцінка забезпеченості основними засобами та інших необоротних матеріальних активів підприємств, складу та структури основних засобів, ступеня оновлення та вибуття, технічного стану засобів; визначення рівня фондovіддачі, її динаміки, вивчення впливу зміни розміру основних засобів і фондovіддачі на обсяг робіт; виявлення резервів підвищення фондovіддачі, поліпшення використання техніки; визначення шляхів зниження витрат на утримання та експлуатацію машин і механізмів; оцінка виявлених резервів і розробка заходів щодо поліпшення використання активної частини основних засобів [3, с. 150].

Особливість аналізу основних засобів – його багаторівневий характер. Важливо виділити рівень впливу факторів і відповідно до цього вибрати моделі і способи аналізу. Кінцевою метою аналізу використання основних засобів незалежно від галузі діяльності підприємства є можливість розширення обсягів випуску і реалізації без додаткового залучення ресурсів або визначення потреби у відновленні або розширенні виробничого потенціалу.

Література

1. Аналіз господарської діяльності / За ред. Барабаш Н. – Київ: КНЕУ, 2002. – 552 с.
2. Бутинець Ф. Ф. Аудит: Підручник для спеціальності «Облік і аудит» вищих навчальних закладів. - друге видання, перероб. та доп. – Житомир: ЖІТІ: ПП «Рута», 2003. – 680 с.
3. Економічний аналіз діяльності промислових підприємств / За ред. Шкарабана С. І., Сапачова М. І. – Тернопіль: ТАНГ, 1999. – 406 с.
4. Економічний аналіз: навчальний посібник за редакцією академіка НАНУ, проф. М. Г. Чумаченка. – К.: КНЕУ, 2001. – 424 с.
5. Івахненко В. М.. Курс економічного аналізу: Навчальний посібник – Київ: Знання-Прес, 2001. – 206 с.